Снежана З. Штрангарич¹

Педагошки факултет у Сомбору,
Универзитет у Новом Саду

Весна Н. Родић Лукић

Педагошки факултет у Сомбору, Универзитет у Новом Саду

Миа Р. Марић

Педагошки факултет у Сомбору, Универзитет у Новом Саду

UDK-159.955.6.072-057.874:37.03(497.11)"2009"

371.26/.27(497.11)"2009"

37.014:006.83(4)"2009"

DOI:10.5937/nasvas1702207S

Оригинални научни рад

HB год. LXVI 2/2017

ЕФЕКТИ КУЛТУРНОГ КАПИТАЛА НА ОБРАЗОВНА ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА – СЕКУНДАРНА АНАЛИЗА PISA СТУДИЈЕ²

Апстракт

У раду су приказани резултати секундарне анализе емпиријске траже прикупљене у оквиру студије Међународној програми процене ученичких постигнућа – PISA 2009. Фокус истраживања био је на мерењу културног капијала и утврђивању његове повезаности с образовним постигнућем ученика средњих школа. Културни капијал мерен је у сва три његова облика – инстијтуционализованом (образовање родитеља), одређеном (поседовање материјалних добара за културну прошњу, као што су књиге и уметничка дела) и оделовљеном (читалачке навике ученика), а образовно постигнуће посматрано је преко читалачких компетенција и оцено из српског језика. На репрезентативном узорку од 4.843 ученика средњих школа у Србији резултати истраживања потврдили су хипотезу да културни капијал представља предиктор образовног постигнућа и да растом културног капијала расту и образовна постигнућа. Такође, културни капијал и образовно постигнуће повезани су са социоекономским статусом ученика, односно ученици са високим СЕС-ом поседују више културног капијала, вишу оцено из српског језика и виши ниво читалачких компетенција од њихових вршњака са ниским СЕС-ом. Када се упореде утицај културног капијала на образовна постигнућа у две групе према критеријуму СЕС-а, може се закључити да културни капијал има јачи утицај на образовно постигнуће код ученика са вишим СЕС-ом у односу на оне са ниским СЕС-ом.

Кључне речи: културни капијал, неједнакост, образовање, PISA, ученици

¹ E-mail: snezana.strangaric@pef.uns.ac.rs

² Текст је настао као резултат рада на пројекту *Образовање у фокусу – Education in Focus* (бр. 179018), који је 2016-17. реализовао Институт за психологију Филозофског факултета Универзитета у Београду у сарадњи са Уницефовом канцеларијом у Београду, Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Тимом за социјално укључивање и смањење сиромаштва.

Увод

Проучавање односа између друштвених неједнакости и образовног постигнућа у савременим друштвима важна је и актуелна тема свих наука које се баве образовањем. У том домену, теорија културног капитала има истакнуто место, а за њено конципирање заслужан је француски социолог Пјер Бурдије (Pierre Bourdieu, 1930–2002). Према Бурдијеовом теоријском моделу друштвене и културне репродукције (Bourdieu, 1973; Bourdieu & Passeron, 1990; Burdije i Paseron, 2014), школа представља једну од темељних институција за одржавање друштвеног поретка (Bourdieu, 2011). Суштина Бурдијеове теорије подразумева да културни капитал који поседују појединци, а који се усваја у процесу предшколске социјализације и преноси кроз генерације, утиче на образовно постигнуће. Деца која припадају вишим друштвеним слојевима поседују културни капитал, односно познају доминантну културу која се негује у школи и тиме стичу предност у односу на децу која потичу из нижих друштвених слојева и која те основе немају, што смањује њихове шансе да се снађу у образовном систему. Дакле, Бурдије сматра да се путем образовног система врши репродукција друштвених неједнакости и да у томе посебну улогу има култура која представља израз хијерархијски организованог друштвеног поретка (Jelačić, 2014). То међутим не значи да је култура виших слојева супериорнија у односу на ниже слојеве, већ подразумева да припадници виших слојева поседују моћ и остале облике капитала који им омогућавају да своју културу представе и наметну као легитимну. Управо је овај став оно што Бурдијеову теорију разликује од теорије културне депривације, према којој су ученици који потичу из радничких породица сами криви за неуспех и која имплицира да путем разних програма надокнађујућег образовања треба радити на томе да се поправи дете, а не образовни систем (Haralambos & Holborn, 2002; Koković, 2009).

Резултати многобројних студија утврдили су позитивне ефекте културног капитала на образовно постигнуће и на оцене у школи (Aschaffenburg & Mass, 1997; DiMaggio, 1982; DiMaggio & Mohr, 1985; Dumais, 2002; Sullivan, 2001). Међутим, теорија културног капитала интерпретирана је на различите начине и различито примењивана у емпиријским истраживањима, те одређена сазнајно-методолошка питања и даље остају отворена. Основни проблеми који настају при мерењу културног капитала у истраживањима образовних неједнакости тичу се дефинисања самог појма културног капитала, затим његове операционализације, као и питања његове повезаности са социоекономским статусом.

Појам и облици културног капитала

Прецизно дефинисање културног капитала отежано је како комплексношћу самог феномена тако и разноврсношћу његових интерпретација у теоријским и емпиријским студијама. Нејасно је шта тачно подразумева овај појам, те он често добија епитете магловитог, метафоричаног и конфузног концепта (Goldthorpe, 2007; Sullivan, 2002), док га поједини критичари означавају чак и као „кишобран термин“ (Kingston,

2001) због разноликости варијабли које су у њега укључене. Према једној од дефиниција која је у литератури најзаступљенија, културни капитал се дефинише као: „институционализовани и широко прихваћени културни сигнали који обухватају ставове, преференције, формално знање, понашање, циљеве и акредитиве, а који служе за друштвено и културно искључивање“ (Lamont & Lareau, 1988: 156). Ову дефиницију сматрамо адекватном јер обухвата све основне структуралне елементе културног капитала који у целини имају улогу у постављању симболичких граница.

Проблем операционализације културног капитала односи се на то да већина емпиријских истраживања која се баве културним капиталом не захвата целину овог проблема, односно не мери културни капитал у свим његовим облицима (Barone, 2006; Kraaykamp & Van Eijck, 2010). Културни капитал се јавља у три различита облика: опредмећени, отеловљени и институционализовани.

Опредмећени облик културног капитала односи се на поседовање предмета који служе за културну потрошњу. То могу бити разноврсна уметничка дела као што су слике, скулптуре, књижевна дела, збирке поезије, али и други предмети који доприносе културним праксама, стицању знања и развоју вештина, као што су музички инструменти, речници или, у новије време, образовни софтвери. Као један од најзначајнијих индикатора опредмећеног облика културног капитала истакла се варијабла поседовања књига. Резултати кроснационалног истраживања спроведеног на узорку од укупно 70.000 испитаника у 27 држава широм света показали су да деца која су расла окружена књигама у свом дому постижу виши образовни ниво, односно остају у образовном систему три године дуже у односу на децу која у свом дому нису имала књиге. Број књига које испитаник поседује показао се као снажан предиктор академског успеха, и то независно од нивоа родитељског образовања, занимања или класе (Evans et al. 2010). Овакве резултате потврдило је и касније истраживање истих аутора, проширено на 42 државе, настало као секундарна анализа података добијених у оквиру PISA студије из 2000. године. Као теоријска поставка наведених студија дефинисана је култура учења (*scholarly culture*). Култура учења настаје у домовима који обилују књигама и у којима се књиге читају и критички преиспитују. Таквим начином живота развијају се когнитивне способности, вештине и укуси који подстичу ученике на даље образовање и позитивно утичу на образовно постигнуће без обзира на класну припадност (Evans et al., 2014). За разлику од теорије културе учења, Бурдијеова теорија културне репродукције претпоставља да изложеност књигама код деце развија стил којим се одржава њихов елитни статус. Према Бурдијеовој теорији, поседовање књига, иако значајан, само је један од индикатора опредмећеног културног капитала, који је опет само један од облика културног капитала.

Други, отеловљени облик културног капитала дефинише се као систем дуготрајних диспозиција ума и тела насталих у процесу социјализације. Присвајање, односно акумулација овог облика културног капитала захтева од родитеља да инвестирају своје време, јер подразумева одређену педагошку акцију која за циљ има обликовање и култивисање дететових диспозиција (Brubaker, 1985; Cvetičanin, 2012: 32). Класична операционализација отеловљеног облика културног капитала у емпиријским истраживањима образовних неједнакости подразумевала је

испитивање културних активности као што су посета позоришту, опери, галеријама, музејима и читање књига. У каснијим студијама извршена је подела на читалачке навике и јавно учествовање у културним дешавањима (Crook, 1997; De Graaf, 1996; De Graaf et al., 2000). Показало се да, уколико се ове две варијабле испитују засебно, већи утицај на образовно постигнуће деце имају читалачке навике родитеља него њихово учешће у јавним културним дешавањима (De Graaf et al., 2000). Овај налаз објашњава се тиме што читање представља приватну активност путем које се прикупљају и обрађују информације (Ganzeboom, 1982), стиче знање и развијају когнитивне способности и, према томе, има већи утицај на академски успех. Значај ове праксе потврђен је истраживањима (Chiu & Chow, 2010; Cunningham & Stanovich, 1998; Sullivan & Brown, 2013).

Институционализовани културни капитал је последњи, трећи облик културног капитала који подразумева друштвено признавање културних компетенција и односи се на поседовање звања и диплома, то јест академских квалификација. (Bourdieu, 1986). Као такав, институционализован облик културног капитала представља исход прва два облика.

Културни капитал и социоекономски статус: репродукција или мобилност?

Трећи сазнајно-методолошки проблем односи се на повезаност културног капитала и социоекономског статуса. У савременим друштвима су границе између статусних група ослабљене и попримају флуидни карактер те се преиспитује импликација да су културни ресурси строго повезани са друштвеним пореклом, од које полази Бурдије, тако да постоји линија мимоилажења између теоријског модела културне репродукције и модела културне мобилности, који је касније развио амерички социолог Пол Димађо (Paul Dimaggio). Према моделу друштвене и културне репродукције, културни капитал је повезан са социоекономским статусом ученика у том смислу да припадници виших слојева поседују културни капитал који је у служби одржавања њиховог привилегованог статуса. С друге стране, ученици нижег социоекономског статуса су, због неједнаке дистрибуције моћи и капитала у друштвеном поретку, лишени културног капитала, али уколико ипак успеју да прибаве и присвоје културни капитал, он ће у образовним систему бити вреднован и награђен, те ће им донети користи у смислу вишег образовног постигнућа. Међутим, много више користи од поседовања културног капитала ипак имају ученици високог социоекономског статуса. Модел културне мобилности такође полази од претпоставке да је културни капитал неједнако распоређен у друштвеној структури, али пружа алтернативно виђење које је еластичније од Бурдијеовог и које подразумева да културни капитал не поседују само припадници вишег социоекономског статуса, већ га могу поседовати сви, а његово присвајање доноси највише користи у образовном постигнућу

управо припадницима нижег социоекономског статуса (DiMaggio, 1982). Према томе, културни капитал се, као оскудно добро, више цени тамо где га мање има (Andersen & Jaeger, 2015), дакле, међу припадницима нижег социоекономског статуса, тако да његово присвајање омогућава овим ученицима да се истакну (Dumais, 2006) и обезбеђује им друштвену покретљивост. Модел културне мобилности емпиријски је потврђен у појединим студијама (Andersen & Jaeger, 2015; Aschaffenburg & Mass, 1997; De Graaf et al., 2000; Dumais, 2006).

Наше виђење подразумева интеграцију наведена два модела. У складу са Бурдијевом теоријом, полазимо од претпоставке да културни капитал чешће поседују припадници вишег статуса и да им доноси више користи јер, поред културног капитала, поседују и остале облике капитала који им обезбеђују више образовно постигнуће. Ипак, сматрамо да културни капитал могу поседовати сви и да образовни систем није нужно у служби одржавања друштвених неједнакости, те може обезбедити друштвену покретљивост, што је у сагласности са моделом културне мобилности. У том смислу, креирање образовних политика које би биле усмерене на остваривање услова за присвајање културног капитала међу ученицима нижег социоекономског статуса обезбедило би тим ученицима корист у смислу вишег образовног постигнућа и повећало праведност образовања.

Културни капитал и његова повезаност с образовним постигнућем испитивани су и у оквиру PISA студија (Andersen & Jaeger, 2015; Barone, 2006; Chiu & Chow, 2010; Tramonte & Willms, 2010). Поред варијабли које се односе на образовно постигнуће, PISA пружа и податке које се односе на културне и социоекономске ресурсе и, према томе, адекватна је за мерење културног капитала у свим његовим облицима, и то на великом и репрезентативном узорку испитаника. PISA обезбеђује висок ниво стандардизације, што омогућује интернационалне компарације, а њен значај огледа се у могућностима уопштавања закључака о образовном систему глобалног друштва, као и у креирању предлога за образовне политике.

Методологија истраживања

Узорак и постојање

За потребе истраживања културног капитала и његових ефеката извршена је секундарна анализа емпиријске грађе прикупљене у оквиру студије PISA 2009. Примарно истраживање спроведено је у априлу и мају 2009. године у 151 школи у Србији. Узорак су чинила 4.843 ученика средњих школа узраста 15 година ($M=15,10$). Структура према полу подразумева 2.483 женских и 2.360 мушких испитаника. Структура узорка приказана је у табели 1.

Табела 1. Структура узорка

			Пол		
			Женски	Мушки	Укупно
Тип програма средњег образовања	Опште-образовни	Фреквенција	752	454	1.206
		% Тип школе	62,4%	37,6%	100,0%
		% Пол	31,7%	18,7%	25,1%
		% Укупно	15,6%	9,4%	25,1%
	Стручни четворогодишњи	Фреквенција	1.332	1.381	2.713
		% Тип школе	49,1%	50,9%	100,0%
		% Пол	56,1%	56,8%	56,4%
		% Укупно	27,7%	28,7%	56,4%
	Стручни трогодишњи	Фреквенција	291	597	888
		% Тип школе	32,8%	67,2%	100,0%
		% Пол	12,3%	24,5%	18,5%
		% Укупно	6,1%	12,4%	18,5%
Укупно	Фреквенција	2.375	2.432	4.807	
	% Тип школе	49,4%	50,6%	100,0%	
	% Пол	100,0%	100,0%	100,0%	
	% Укупно	49,4%	50,6%	100,0%	

Како бисмо обухватили целину проблема, културни капитал смо операционализовали користећи индикаторе за сва три његова облика. Из ученичког упитника употребили смо варијабле којима смо мерили институционализовани културни капитал (образовни ниво родитеља и њихово поседовање академских квалификација), одређен културни капитал (број књига у испитаниковом дому и поседовање других предмета за културну потрошњу као што су слике и образовни софтвери) и отеловљени културни капитал (читалачке навике испитаника).

Образовно постигнуће посматрали смо преко оцене из предмета Српски језик и књижевност на полугодишту, изражену на скали од 1 до 5 (1 – недовољан, 5 – одличан) и преко постигнућа из области читалачке писмености. Читалачка писменост, која је у том циклусу PISA истраживања била у фокусу, мерена је когнитивним тестовима, а дефинисана је као „разумевање, коришћење и размишљање о писаним текстовима да би се постигли лични циљеви, развила знања и потенцијали и да би се партиципирало у друштву“ (Bausal i Pavlović Babić, 2010: 14).

Као контролну варијаблу користили смо социоекономски статус ученика (SEC). Композитна варијабла SEC-а у PISA студији обухвата образовни статус родитеља, занимање родитеља и посао који обављају, као и материјално поседовање (Bausal, 2012).

Хипотезе

У складу са представљеним теоријским оквиром, постављене су следеће хипотезе:

X1: Културни капитал представља предиктор образовног постигнућа, тако да са растом културног капитала расту и образовна постигнућа.

X1a: Културни капитал има јачи утицај на образовно постигнуће код ученика са вишим СЕС-ом у односу на оне са нижим СЕС-ом.

X2: Постоје разлике у акумулираном културном капиталу и образовним постигнућима између ученика са високим СЕС-ом и ученика са ниским СЕС-ом које подразумевају да ученици са високим СЕС-ом имају више културног капитала и више образовно постигнуће у односу на ученике са нижим СЕС-ом.

Резултати истраживања и дискусија

Како би се испитале везе између културног капитала и образовног постигнућа, спроведене су две регресионе анализе на целокупном узорку, а затим су исте анализе поновљене на засебним узорцима (ниски и високи СЕС). Док су у својству предиктора (независних променљивих) постављене варијабле културног капитала (институционални, опредељени и отеловљени капитал), у својству критеријумских (зависних) променљивих постављене су читалачке компетенције (укупан PISA скор – читалачка писменост) и оцена из српског језика на полугодишту. Пре спровођења свих наредних регресионих анализа, прелиминарним анализама утврђено је да нису нарушене претпоставке нормалности, линеарности и мултиколинеарности.

У првој регресионој анализи, у својству критеријумске променљиве постављен је укупан PISA скор – читалачка писменост, док су у својству предиктора постављене варијабле културног капитала. Резултати су показали да је целокупна регресија статистички значајна ($F=129,395$ $p<,001$). Између наведених променљивих јавља се нешто нижи интензитет повезаности ($R=,288$), а компоненте културног капитала објашњавају 8% варијансе PISA скорa – читалачка писменост. Низак ниво објашњене варијансе упућује на закључак да на читалачку писменост утичу још неки додатни предиктори, који у овом случају нису били укључени у регресиони модел. Када су у питању појединачни утицаји предикторских варијабли, све три варијабле дају јединствен статистички значајан допринос предикцији, с тим да варијабла опредељени капитал даје највећи јединствен допринос ($\beta=,215$) те објашњава 4,36% варијансе, затим следи варијабла институционални капитал ($\beta=-,035$) која објашњава ,12%, док варијабла отеловљени капитал ($\beta=,147$) објашњава 2,04% варијансе PISA скорa – читалачка писменост.

Претходни регресиони модел је такође тестиран на два засебна узорка (ниски и високи СЕС). Резултати упућују на постојање разлике у предиктивној моћи у две групе, и то у корист ученика са високим СЕС-ом. Наиме, у случају узорка испитаника са ниским СЕС-ом, резултати показују да је целокупна регресија статистички значајна ($F=25,582$; $p<,001$), те се између наведених променљивих јавља нешто нижи интензитет повезаности ($R=,182$) у односу на исти показатељ ($R=,256$) који се јавља на узорку испитаника са вишим СЕС-ом, где је целокупна регресија такође статистички значајна ($F=51,168$; $p<,001$).

Потом је за критеријумску променљиву постављена оцена из српског језика на полугодишту, док су у својству предиктора постављене варијабле културног капитала. Резултати показују да је целокупна регресија статистички значајна ($F=134,208$ $p<,001$). Између наведених променљивих поново се јавља нешто нижи интензитет повезаности ($R=,293$). Компоненте културног капитала објашњавају 8,6% варијансе. Као и у претходном случају, низак ниво објашњене варијансе упућује на закључак да на оцену из српског језика утичу још неки додатни предиктори који у овом случају ниси били укључени у регресиони модел. Узимајући у обзир појединачне утицаје предикторских варијабли, може се закључити да само две варијабле дају јединствен статистички значајан допринос предикцији критеријумске варијабле, с тим да варијабла отеловљени капитал даје највећи јединствен допринос ($\beta=,238$) и објашњава 5,42% варијансе оцене ученика, док опредмећени капитал ($\beta=,127$) објашњава 1,51% варијансе оцене ученика. Институционални капитал није показао статистички значајну повезаност са оценом ученика ($p>,05$). На основу приказаног, може се закључити да је прва хипотеза потврђена. Дакле, културни капитал представља предиктор образовног постигнућа, тако да с растом културног капитала расту и образовна постигнућа.

Када се претходни регресиони модел тестира на два засебна узорка (ниски и високи СЕС), такође се уочава разлика у предиктивној моћи у две групе, поново у корист ученика са високим СЕС-ом. Наиме, у случају узорка испитаника са ниским СЕС-ом, резултати указују да је целокупна регресија статистички значајна ($F=47,372$; $p<,001$), те се између наведених променљивих јавља нешто нижи интензитет повезаности ($R=,235$) у односу на исти показатељ ($R=,292$) који се јавља на узорку испитаника са вишим СЕС-ом, где је целокупна регресија такође статистички значајна ($F=61,393$; $p<,001$). На основу приказаних резултата тестирања регресионих модела на засебним узорцима, може се закључити да је потврђена и H1a хипотеза, према којој културни капитал има јачи утицај на образовно постигнуће код ученика са вишим СЕС-ом у односу на оне са нижим СЕС-ом.

Како би се испитало постојање разлика у образовном постигнућу и акумулацији културног капитала међу ученицима у односу на њихов социоекономски статус, спроведен је t-тест независних узорака, где је узорак подељен на две групе – ниски и високи СЕС. Резултати показују да постоји статистички значајна разлика у образовном постигнућу ученика када је у питању оцена из српског језика ($t(4841)=-13,73$ $p<,001$) и када је у питању читалачка писменост ($t(4841)=-21,285$ $p<,001$) с обзиром на ниво СЕС-а. Такође, постоји статистички значајна разлика у акумулацији опредмећеног ($t(4129,75)=-29,94$ $p<,001$) и отеловљеног културног капитала ($t(4687)=-8,14$ $p>,001$), али не постоји статистички значајна разлика када је у питању институционални капитал с обзиром на ниво СЕС-а. Увидом у табелу 2. може се закључити да ученици са високим СЕС-ом поседују више културног капитала, вишу оцену из српског језика и веће постигнуће у области читалачке писмености од њихових вршњака са ниским СЕС-ом, што указује на то да је и друга хипотеза потврђена.

Табела 2. Средње вредности културног капитала с обзиром на ниво СЕС-а

	СЕС групе	N	Средња вредност	Ст. девијација	Ст. грешка
Институционализован културни капитал	Ниски СЕС	2490	1,3206	,19096	,00383
	Високи СЕС	2148	1,3320	,23120	,00499
Опредмећени културни капитал	Ниски СЕС	2404	1,7361	,51044	,01041
	Високи СЕС	2153	2,2503	,63397	,01366
Отеловљени културни капитал	Ниски СЕС	2507	2,4336	,77166	,01541
	Високи СЕС	2182	2,6202	,79537	,01703
Оцена	Ниски СЕС	2617	3,1836	1,07443	,02100
	Високи СЕС	2226	3,6073	1,06523	,02258
Читалачке компетенције	Ниски СЕС	2617	-,299684	,9673883	,0189100
	Високи СЕС	2226	,291464	,9583219	,0203124

Сумарно, нашим истраживањем потврђени су резултати студија које су утврдиле позитивне ефекте културног капитала на образовна постигнућа ученика и на њихове оцене у школи (Aschaffenburg & Mass, 1997; DiMaggio, 1982; DiMaggio & Mohr, 1985; Dumais, 2002; Sullivan, 2001). Такође, потврдили смо да постоје разлике у поседованом културном капиталу и образовним постигнућима ученика у контексту њиховог социоекономског статуса у корист ученика са високим СЕС-ом (Andersen & Jaeger, 2015; Aschaffenburg & Mass, 1997; De Graaf et al., 2000; Dumais, 2006), међутим, за разлику од наведених студија које су потврдиле теорију културне мобилности, наши подаци су показали да културни капитал има јачу предикцију за образовно постигнуће код ученика са високим СЕС-ом, што је у складу са Бурдијеовом теоријским моделом културне репродукције.

Закључак:

Импликације за образовне политике и школску праксу

На основу добијених резултата можемо закључити да је културни капитал повезан с образовним постигнућем ученика и да сам концепт културног капитала пружа релевантно, мада не и исцрпно објашњење образовних неједнакости у савременим друштвима, те то отвара путеве за даља емпиријска истраживања у смеру проналажења осталих фактора који имају утицај на образовна постигнућа ученика.

Потребно је истражити могућности за креирање образовних политика и осмишљавање школске праксе које би биле усмерене ка смањењу друштвених неједнакости у образовању. У том смислу, практичне импликације подразумевале би развој индивидуалних и националних стратегија које би омогућиле акумулацију културног капитала, пре свега у његовом отеловљеном и одређеном облику, што би се одразило и на институционализован облик, а са крајњим циљем достизања већег нивоа праведности образовања, и то првенствено путем подстицања: поседовања књига, праксе читања, јавних манифестација, као и модернизације и популаризације библиотека.

При испитивању опредељеног облика културног капитала наше истраживање је потврдило значај поседовања књига. Окруженост књигама представља одређен начин живота, а деца која расту у таквим домовима стичу когнитивне способности, укусе и вештине које их подстичу на даље образовање. Оваква култура требало би да се негује како у оквиру породице тако и у школи. Путем организовања размене књига међу ученицима и прикупљањем књига за ученике нижег СЕС-а популарисала би се култура читања и допринело томе да књиге буду у већој мери доступне свим ученицима.

Када је у питању отеловљени капитал, позитиван утицај на образовно постигнуће показале су читалачке навике. Као важна стратегија у емпијским истраживањима културног капитала, истиче се родитељско охрабривање деце да самостално стичу навику читања (Scherger & Savage, 2009). Међутим, ова стратегија би требало да буде инкорпорирана и у рад наставника, као и кроз сарадњу породице и школе. Организација различитих читалачких активности, књижевних секција и радионица у школи, у које би могли бити укључени и родитељи, допринела би развоју ученичких интересовања и навика у сфери читања, при чему би требало водити рачуна о укључености свих ученика, а посебно оних са нижим социоекономским статусом.

Даље, као национална стратегија усмерена ка повећању културног капитала, препоручују се и честе посете манифестацијама које промовишу културу учења, прикупљања и обраде информација (Сајам књига, Сајам науке, Ноћ књиге, Ноћ музеја и слично). Овакве манифестације би требало да буду организоване широм Србије да би биле доступније ученицима са нижим СЕС-ом.

Такође, модернизацијом библиотека и њиховим претварањем у информационе центре подигао би се њихов углед и популарност, те би оне постале места која би деца и омладина радо посећивали, при чему је посебно важно водити рачуна да се и у мањим срединама очувају и осавремене ове значајне институције образовања и културе.

Литература

- Andersen, I. G. & Jaeger, M. M. (2015). Cultural Capital in Context: Heterogeneous Returns to Cultural Capital across School Long Environments. *Social Science Research*, Vol. 50, No. 1, 177-188.
- Aschaffenburg, K. & Mass, I. (1997). Cultural and Educational Careers: The Dynamics Social Reproduction. *American Sociological Review*, Vol. 62, No. 4, 573-587.
- Barone, C. (2006). Cultural Capital, Ambition and the Explanation of Inequalities in Outcomes: A Comparative Analysis. *Sociology*, Vol. 40, No. 6, 1039-1058.
- Baucal, A. (2012). Uticaj socio-ekonomskog statusa učenika na obrazovna postignuća: direktni i indirektni uticaji. *Primenjena psihologija*, Vol. 12, No. 1, 5-24.
- Baucal, A. i Pavlović, Babić, D. (2010). *PISA 2009 u Srbiji: prvi rezultati – Nauči me da mislim, nauči me da učim*. Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Centar za primenjenu psihologiju.
- Bourdieu, P. (1973). Cultural Reproduction and Social Reproduction. In R. Brown (Ed.), *Knowledge, Education and Cultural Change* (pp. 71-112). London: Tavistock.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood.
- Bourdieu, P. (2011). *Distinkcija: Društvena kritika suđenja*. Zagreb: Antibarbarus.

- Bourdieu, P. & Passeron, J. (1990). *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage Publications.
- Brubaker, R. (1985). Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu. *Theory and Society*, Vol. 14, No. 6, 745-775.
- Burdije, P. & Paseron, Ž. K. (2014). *Reprodukcija. Elementi za jednu teoriju obrazovnog sistema*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Chiu, M. M. & Chow, B. W. Y. (2010). Culture, Motivation, and Reading Achievement: High School Students in 41 Countries. *Learning and Individual Differences*, Vol. 20, No. 6, 579-592.
- Crook, C. J. (1997). *Cultural Practices and Socioeconomic Attainment: The Australian Experience*. Westport Connecticut: Greenwood Press.
- Cunningham, A. E. & Stanovich, K. E. (1998). What Reading Does for the Mind. *American Educator*, Vol. 22, No. 1-2, 8-15.
- Cvetičanin, P. (2012). *Social and Cultural Capital in Serbia*. Niš: Centre for Empirical Cultural Studies of South-East Europe.
- DiMaggio, P. (1982). Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grades of U.S. High School Students. *American Sociological Review*, Vol. 47, No. 2, 189-201.
- DiMaggio, P. & Mohr, J. (1985). Cultural Capital, Educational Attainment, and Marital Selection. *American Journal of Sociology*, Vol. 90, No. 6, 1231-1261.
- De Graaf, P. M. (1986). The Impact of Financial and Cultural Resources on Educational Attainment in the Netherlands. *Sociology of Education*, Vol. 59, No. 4, 237-246.
- De Graaf, N. D., De Graaf, P. & Kraaykamp, G. (2000). Parental Cultural Capital Educational Attainment in Netherlands: A Refinement of the Cultural Capital Perspective. *Sociology of Education*, Vol. 73, No. 2, 92-111.
- Dumais, S. (2002). Cultural Capital, Gender and School Success: The Role of Habitus. *Sociology of Education*, Vol. 75, No. 1, 44-68.
- Dumais, S. (2006). Early Childhood Cultural Capital, Parental Habitus, and Teacher's Perception. *Poetics*, Vol. 34, No. 1, 83-107.
- Evans, M. D., Kelley, J., Sikora, J. & Treiman, D. (2010). Family Scholarly Culture and Educational Success: Books and Schooling in 27 Nations. *Research in Social Stratification and Mobility*, Vol. 28, No. 2, 171-197.
- Evans, M. D., Kelley, J. & Sikora, J. (2014). Scholarly Culture and Academic Performance in 42 Nations. *Social Forces*, Vol. 1, No. 1, 1-34.
- Ganzeboom, H. B. G. (1982). Explaining Differential Participation in High-cultural Activities: A Confrontation of Information-processing and Status Seeking Theories. In R. Werner (Ed.), *Theoretical Models and Empirical Analyses* (pp. 186-205). Utrecht: E. S. Publications.
- Goldthorpe, J. (2007). Cultural Capital: Some Critical Observations. *Sociologica*, Vol. 2, No. 1, 1-23.
- Haralambos, M. i Holborn M. (2002). *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
- Jelačić, S. (2014). Obrazovanje u kontekstu društvenih nejednakosti. U I. Živančević Sekeruš (ur.), *Zbornik radova prvog međunarodnog interdisciplinarnog skupa mladih naučnika društvenih i humanističkih nauka Konteksti* (str. 927-940). Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Kingston, P. (2001). The Unfulfilled Promise of Cultural Capital Theory. *Sociology of Education*, Vol. 74, No. 1, 88-99.
- Koković, D. (2009). *Društvo i obrazovni kapital*. Novi Sad: Mediterran publishing.
- Kraaykamp, G. & Van Eijck, K. (2010). The Intergeneration Reproduction of Cultural Capital: A Threefold Perspective. *Social Forces*, Vol. 89, No. 1, 209-231.
- Lamont, M. & Lareau, A. (1988). Cultural Capital: Allusions, Gaps and Glassandos in Recent Theoretical Developments. *Sociological Theory*, Vol. 6, No. 1, 153-168.

- Scherger, S. & Savage, M. (2009). *Cultural Transmission, Educational Attainment and Social Mobility*. Manchester/Milton Keynes: CRESC - Centre for Research on Socio-Cultural Change.
- Sullivan, A. (2001). Cultural Capital and Educational Attainment. *Sociology*, Vol. 35, No. 4, 893-912.
- Sullivan, A. (2002). Bourdieu and Education: How Useful is Bourdieu's Theory for Reseachers? *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, Vol. 38, No. 2, 144-165.
- Sullivan, A. & Brown, M. (2013). *Social Inequalities in Cognitive Scores at Age 16: The Role of Reading*. London: Centre for Longitudinal Studies.
- Tramonte, L. & Willms, J. D. (2010). Cultural Capital and its Effects in Education Outcomes. *Economic of Education Review*, Vol. 29, No. 1, 200-213.

Примљено: 11. 05. 2017.

Прихваћено за штампу: 08. 09. 2017.

THE EFFECTS OF CULTURAL CAPITAL ON ACADEMIC ACHIEVEMENT: A SECONDARY ANALYSIS OF A PISA STUDY

Abstract

This paper presents the results of a secondary analysis of empirical data obtained as part of a Programme for International Student Assessment (PISA) study conducted in 2009. The study focused on measuring cultural capital and determining its relationship with the educational achievement of high school students. Cultural capital was measured in all three of its forms – institutionalized (parents' educational background), objectified (possession of material goods for cultural consumption, such as books and works of art), and embodied (students' reading habits), while academic achievement was viewed through reading competencies and grades achieved in the subject of Serbian language. The results of the study, conducted on a representative sample of 4,843 Serbian high school students, confirmed the hypothesis that cultural capital is a predictor of academic achievement, and that an increase in cultural capital correlates with an increase in academic achievement. Furthermore, cultural capital and academic achievement are correlated with students' socioeconomic status (SES), with students with a higher socio-economic status having more cultural capital, higher grades in Serbian and higher reading competencies than their peers with lower SES. A comparison of the effect of cultural capital on the educational attainment of the two groups of students based on the SES criterion suggests that cultural capital has a stronger impact on the educational attainment of students with higher SES than those with lower SES.

Keywords: cultural capital, inequalities, education, PISA, students

ВЛИЯНИЕ КУЛЬТУРНОГО КАПИТАЛА НА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ УЧЕНИКОВ - ВТОРИЧНЫЙ АНАЛИЗ ПИСА ИССЛЕДОВАНИЯ

Резюме *В статье представлены результаты вторичного анализа эмпирических данных, собранных в рамках исследования Международной оценки успеваемости учащихся - ПИСА (PISA 2009). Основное внимание в исследовании уделяется измерению культурного капитала и определению его связи с образовательными достижениями учеников средних школ. Культурный капитал измерялся во всех трех его формах проявления – институционализированной (образование родителей), материальной (владение материальными благами для культурного потребления, такими как книги и произведения искусства) и анимированной (привычки чтения у респондентов), а образовательный уровень наблюдался на основе читательских компетенций и отметок по сербскому языку. Исследование проведено на репрезентативном примере 4.843 учеников средних школ в Сербии. Результаты исследования подтвердили гипотезу о том, что культурный капитал является предиктором образовательных достижений, что с ростом уровня культурного капитала увеличивается уровень образования. Культурный капитал и образовательные достижения связаны с социально-экономическим статусом учеников, так что ученики с высоким социально-экономическим статусом имеют больше культурного капитала, более высокую отметку по сербскому языку и более высокий уровень компетентности в области чтения, чем их сверстники с низким социально-экономическим статусом. Сравнивая влияние культурного капитала на образовательные достижения в двух группах в соответствии с социально-экономическим статусом, можно сделать вывод о том, что культурный капитал оказывает более сильное влияние на уровень образования учеников более высокого социально-экономического статуса, чем на успеваемость учеников более низкого социально-экономического статуса.*

Ключевые слова: культурный капитал, неравенство, образование, ПИСА-тест, ученики средней школы